

Tijdschrift voor
uitwisseling met de
Derde Wereld

Mei

1988

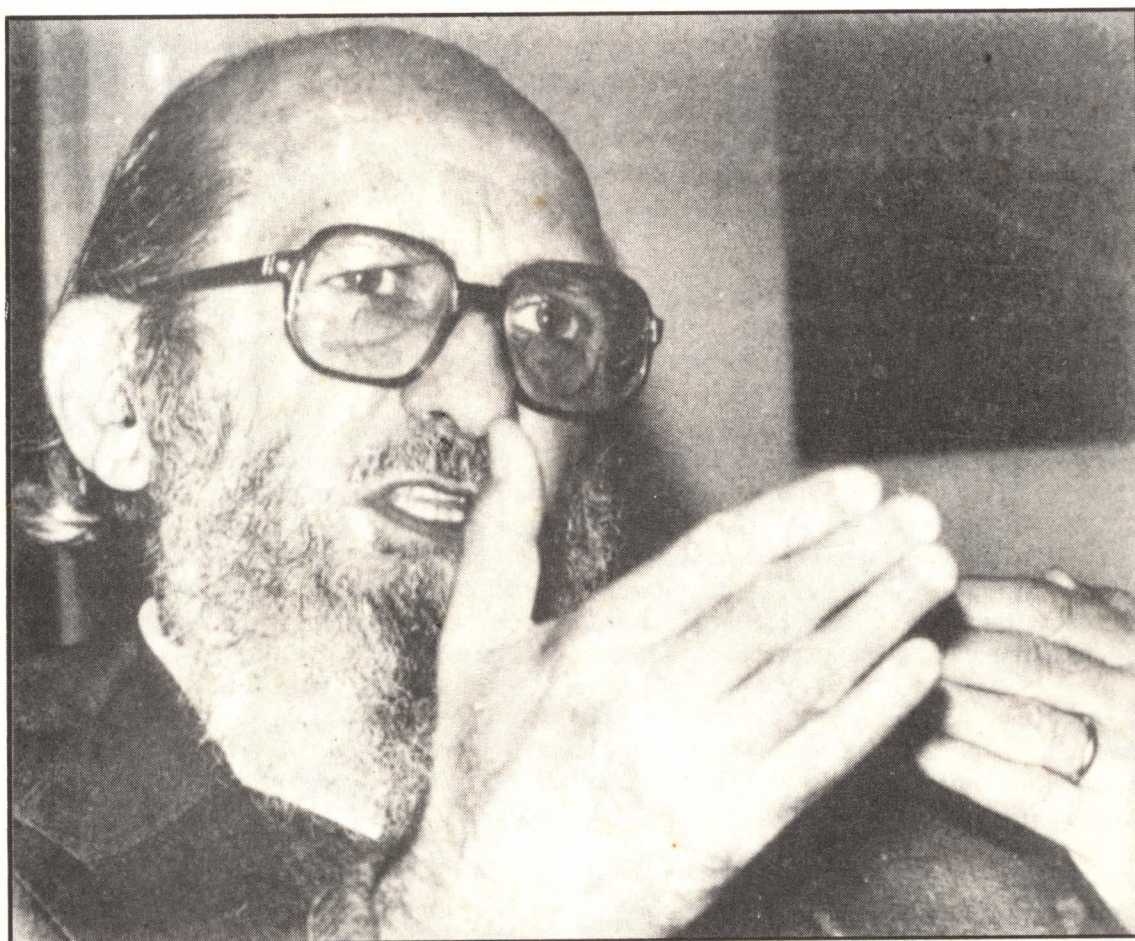
Slotdag op 17 mei
met o.a.

Paulo Freire en
Daniël Núñez

Vol. 14

CONGRES 'ALFONSO NÚÑEZ'

Paulo Freire, bevrijdingspedagoog uit Brazilië.

(Foto: Jan Stegeman)

Ontwikkelingssamenwerking
en Mondiale Vorming,
concreet, continu, consequent

Inleiding

Op 1 en 2 februari jl. zijn we gestart met een tweedaagse rond het centrale thema 'Ontwikkelingssamenwerking en Mondiale Vorming, concreet, continu, consequent', geconcretiseerd in de sub-thema's:

- Waar praten we over
- Aan de zijlijn of in het veld
- Waar staat de boer
- Samenwerking.

De formele aanleiding is het vijfjarig bestaan van de Paulo Freire Stichting dit voorjaar, maar veel belangrijker is de noodzaak om steeds stappen vooruit te kunnen zetten in het werken met de basis in Nederland, in samenwerking met ontwikkelingslanden, om de kloof tussen arm en rijk te helpen slechten.

De behoefte is groot om nieuwe ideeën op tafel te krijgen om hier de betrokkenheid en het inzicht te vergroten. Wezenlijk is dat het werk geruggesteund wordt door de betrokken organisaties en instellingen, alswel de overheid, zonder de beweging eruit te halen, beweging die voorwaarde is voor veranderingen.

Dat de tweedaagse inspirerend en stimulerend was, bleek uit de vele reacties die we ontvingen van deelnemers en deelnemsters.

De slotdag is geplaatst in het kader van de Noord-Zuid Campagne van de Raad van Europa:

Noord-Zuid: één toekomst

"De toekomst van Europa is nauw verbonden met die van Afrika, Azië en Latijns-Amerika. Een wijldvertakt netwerk van economische, sociale, culturele en ecologische betrekkingen maakt ons afhankelijk van elkaar. De Noord-Zuid-relatie raakt ons rechtstreeks in ons dagelijks leven: het is niet zo maar een keus; het is een gegeven, een uitdaging. Daarom hebben de 21 lidstaten van de Raad van Europa, met deelname van de Heilige Stoel, een Europese publiekscampagne gelanceerd over de onderlinge afhankelijkheid en solidariteit van Noord en Zuid."

Wij, bewoners van een gemeenschappelijke aarde, zullen beter geïnformeerd moeten worden en zelf meer onderzoek moeten doen, om zo meer invloed te krijgen in de politieke besluitvorming, gericht op vrede, gezondheid en gelijkberechtiging.

Door een financiële bijdrage van het Noord-Zuid Comité was het mede mogelijk de slotdag te organiseren en de deelnemerskosten niet al te hoog te laten zijn.

Bijzonder is de organisatievorm waarvoor gekozen is op de slotdag, nl. een drietal kringgesprekken.

Zeër bijzonder is de aanwezigheid en deelname van Paulo Freire, bevrijdingspedagoog uit Brazilië en Daniël Núñez, landelijk voorzitter van de UNAG uit Nicaragua.

We vragen u om actieve deelname, zodat we in dialoog tot vruchtbare resultaten en aanbevelingen komen, waaronder de aanzet tot een participatief actie-onderzoek in samenwerking met de UNAG in Nicaragua.

- Vanaf 9.00 uur: Aankomst en Inschrijving.
- 10.00 uur: Opening door Nel Verbree namens de Paulo Freire Stichting.
- 10.15 uur: Toelichting op het programma door Klaas-Jan Hindriks, voorzitter van deze slotdag.
- Aansluitend: eerste zitting.
"Waar praten we over"
Informatievoorziening en beeldvorming in het Westen inzake Latijns-Amerika.
- Gespreksdeelnemers:
Loucky Content (Volkskrant)
Meine Pieter van Dijk (Red. 'Ver van mijn bed-show' KRO)
Paulo Freire
Wim Gijsbers (Bijeen)
Joop Hakvoort (PFS)
Cees Hamelink (ISS/Universiteit v. Amsterdam)
Daniël Núñez
- 11.15 uur: Pauze en Overleg
- 11.45 uur: Tweede zitting:
"Aan de zijlijn of in het veld"
Waar ga je staan als het gaat om de rechten van onderdrukten, armen en uitgerangeerden.
- Gespreksdeelnemers:
Roel Batterink (MAS-Doetinchem)
Paulo Freire
Josefa Gaitan (Basisgemeenschap Managua)
Adelien v.d. Kastele (SOMO)
Theo Klomberg (Basisgemeenschap Managua)
Daniël Núñez
Nel Verbree (PFS)
Guus Wattel (SNV)
- 12.45 uur: Pauze en Overleg
- 13.30 uur: Bespreking reacties deelnemers n.a.v. eerste en tweede zitting.
- 14.15 uur: Derde zitting:
"Waar staat de boer en hoe zou de ontwikkelingssamenwerking er concreet uit kunnen zien"
- Gespreksdeelnemers:
Paulo Freire
Gerard van der Grind (Landbouwschap)
Joop Hakvoort (PFS)
Mw.C.van Hattum (Min. van Landbouw, LO)
Wim Jansen (ABTB)
Geert Klaassen (MAS Doetinchem)
Gerard Lucassen (ABTB)
Daniël Núñez
Jan Otte (STOAS, Lerarenopl. Dronten)
Gerhard te Voortwis (MAS-Winterswijk)
Mans Vulto (KNBTB)
- 15.30 uur: Pauze
- 16.00 uur: Conclusies en Aanbevelingen, aansluitend slotwoord door Paulo Freire en Daniël Núñez.
- 17.00 uur: Einde

EEN AKTIEPLAN VAN BOEREN (onderwijs en organisaties) OM DE KLOOF TUSSEN NOORD EN ZUID TE HELPEN SLECHTEN

"Als we elkaar steunen..."

Daniël Núñez, voorzitter van de Landelijke Unie van Akkerbouwers en Veehouders (UNAG) van Nicaragua, riep tijdens het congres van 1 en 2 februari jl. op tot samenwerking van de Nederlandse landbouworganisaties met de UNAG.

Hij schetste hoe er een kloof gegroeid is tussen de ontwikkelde landen en de landen van de Derde Wereld. "Alleen krachtdadige samenwerking met het vooropgezette doel die kloof te verkleinen en daadwerkelijk de armoede in de wereld te verminderen, kan een ramp voorkómen", stelde hij bij die gelegenheid.

Boeren moeten een hoofdrol spelen in het streven naar een betere wereld, zo meent Daniël Núñez. De UNAG motiveert daarom haar leden om zich actief in te zetten voor de noodzakelijke veranderingen in Nicaragua. De bond stimuleert de mensen om initiatieven en activiteiten te ontplooiën voor de verdere ontwikkeling van hun bedrijf, dorp, streek en hun land. De UNAG reikt daartoe methoden en instrumenten aan, waarmee de boeren hun inbreng in het ontwikkelingsbeleid kunnen vergroten.

In de Sandinistische revolutie moeten immers de specifieke belangen van de boerenstand verwezenlijkt worden. Participatie van boeren op elk niveau is een hooggegrepen doel, waaraan de UNAG metterdaad inhoud probeert te geven.

Samenwerking en participatie zijn zo kernbegrippen in het ontwikkelingsperspektief van de UNAG. Boeren moeten naar mogelijkheden van samenwerking zoeken om zo hun gemeenschappelijke belangen te verdedigen. Daarbij moeten ze niet afwachten totdat anderen hun problemen oplossen, maar zelf de touwtjes in handen nemen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de UNAG-voorzitter een pleidooi houdt voor internationale samenwerking tussen boeren, als het gaat om oplossingen te vinden voor de grote welvaartsverschillen in de wereld.

In Nederland werd indertijd de strijd tot het sluiten van de geleerden in landbouwkringen gevoerd onder het nog altijd geldende motto:

"Als we elkaar steunen..."

"...dan kunnen we veel"

Ja, maar...

Nicaragua en Nederland zijn twee landen die van oudsher géén omvangrijke relaties onderhouden. De banden dateren van zeer recente datum en voltrekken zich voornamelijk in het kader van ontwikkelingshulp. Dus voor zover er banden zijn, richten die zich al op het dichten van de kloof.

Daar komt nog bij, dat als we iets willen doen vanuit de landbouwsector, dan gaat dat missschien beter in Europees verband. De relatie Nicaragua-Nederland zou wel eens te eng kunnen zijn. Ontwikkelingssamenwerking is tegenwoordig ook gericht op de regio Midden-Amerika als geheel. Dat sluit op zijn beurt ook weer aan bij Europees beleid. Wellicht ligt daarom een relatie Midden-Amerika/Europa meer voor de hand.

Anderzijds is het zo dat Nicaragua historisch gezien vooral op de VS is gericht. Op dit moment zijn de relaties dan wel verstoord door de handelsboycot, maar het ligt toch voor de hand eerst te werken aan verbeterde relaties met de Verenigde Staten. Vooral nu de vrede nabij lijkt.

Zo zijn er natuurlijk legio argumenten te bedenken om geen gehoor te geven aan de oproep van Daniël Núñez. En overal waar hij aanklopt om na te denken over een actieplan, zullen mensen deze en nog vele andere tegenwerpingen naar voren brengen. Het is verbijsterend te constateren dat je op sommige mensen een appèl kan doen, maar dat hun bijdrage de onderneming al gauw laten verzanden in getheoretiseer.

Daniël Núñez richtte zijn oproep aan de boeren en boerinnen in Nederland en aan de mensen van goede wil in het algemeen. Een concrete oproep om te komen tot een daadkrachtige samenwerking tussen landbouworganisaties die zich op voet van gelijkheid committeren met het streven naar een betere wereld.

Wie wil zich daartoe committeren?
Dat is de eerste en de belangrijkste vraag.

Ja natuurlijk, maar hoe?

Op het moment dat we ons committeren met zo'n doel, is het nodig om tot een kritische analyse van het probleem te komen. Vervolgens moeten dan deeloplossingen geformuleerd worden, die snel tot uitvoering gebracht kunnen worden. Het is belangrijk om dus oplossingen te kiezen, waarvoor de al beschikbare middelen grotendeels toereikend zijn. Verder is het belangrijk dat de medewerking van alle betrokkenen verkregen wordt.

De UNAG duidt een dergelijk proces aan met de term 'Participatief actie-onderzoek'. De volgende karakteristieken kunnen wellicht verduidelijken wat daarmee bedoeld wordt.

1. Het onderwerp van analyse komt voort uit de dagelijkse realiteit van de boeren en centraal staan de problemen die naar hun mening een oplossing behoeven. Voorop staan dus de belangen van de boeren.
2. De gezamenlijke analyse van het probleem wordt zo snel mogelijk vertaald naar concrete oplossingen, die de boeren dan op eigen initiatief in gang zetten. De activiteiten die ze op die manier ontplooiën, worden regelmatig aan een kritische evaluatie onderworpen, om zodoende het inzicht in de eigen situatie verder te verdiepen.
3. Deskundigen en de overheid kunnen op vele momenten een nuttige bijdrage leveren, maar de beslissingen over het onderwerp van onderzoek, de doelstellingen, de methoden van informatieverzameling en de manieren waarop de betrokkenen in het onderzoek participeren, zijn beslissingen van de boeren. Zo beslissen die ook over wie er deelneemt aan de op te starten activiteiten, de gewenste organisatievorm en de interne bestuursmechanismen, alsmede welke hulp van derden nodig is.

EEN AKTIEPLAN VAN BOEREN

4. Als het een probleem betreft dat vele boeren raakt, is het vaak onmogelijk dat iedereen actief en continu aan het onderzoek meewerkt. Daarom is het van belang dat onderzoekscommissies die ingesteld zijn door de boeren, naar creatieve wegen zoeken om iedereen op de hoogte te houden van deelresultaten en verworven inzichten te confronteren met de mening van de betrokkenen.
5. Tenslotte, participatief actie-onderzoek is tevens een vormingsactiviteit. Gedurende de gemeenschappelijke analyse tijdens het actie-onderzoek, kunnen de oorzaken van de problemen beter onderkend worden. De mogelijkheden en middelen om tot oplossingen te komen, kunnen effectief geïdentificeerd worden. De boeren zullen ook nauwkeurig de geschikte organisatievorm kunnen definiëren, die het best hun gemeenschappelijk belang dient. Kortom, de aan het actie-onderzoek deelnemende boeren verdiepen hun inzichten door actief mee te werken aan het identificeren, plannen, uitvoeren en evalueren van activiteiten.

De theorievorming over participatief actie-onderzoek is omvangrijk, met name vanuit pedagogische, agogische en sociologische hoek. De nadruk komt dan vaak te liggen op de vormingsaspecten en het onderzoekstechnische gedeelte. De UNAG bevordert actie-onderzoek door boeren met de nadruk op actie. Het directe doel van de UNAG is, dat boeren eigen, door hen zelf gedragen en gezochte oplossingen vinden voor de problemen. Economische activiteiten die het inkomen van de boerenfamilies verhogen.

De Voedsel- en Landbouworganisatie van de Verenigde Naties (FAO) heeft financiële en technische assistentie verleend aan een programma van de UNAG dat er speciaal op gericht was om via dit soort boereninitiatieven te komen tot een methodologie van participatief actie-onderzoek en om deze ingang te doen vinden in de dagelijkse praktijk van het streven naar een ontwikkeling met kansen voor een ieder. Op navraag zijn bij de FAO verslagen en rapporten te verkrijgen over het programma met de UNAG.

Deze vorm van onderzoek heeft de UNAG tot nu toe alleen toegepast binnen Nicaragua, maar het lijkt ook de geschikte vorm om tot een kritische analyse van het probleem te komen, welke Daniël Núñez ons voorhield. En nog belangrijker, om te komen tot oplossingen die bijdragen aan het verminderen van de kloof. Vandaar dat er nu een voorstel ligt om in samenwerking met Nederlandse en Nicaraguaanse boeren (onderwijs en organisaties) te komen tot een participatief actie-onderzoek. Het onderwerp ligt voor de hand:

Het ontwikkelingsperspektief van de landbouw
in Nederland en Nicaragua
en de mogelijkheden om de welvaarts-kloof tussen beide landen
te dichten

De doelstellingen kunnen als volgt geformuleerd worden:

- a. Kennis nemen van de situatie, de verworvenheden, de huidige problemen en het ontwikkelingsperspektief van de landbouw.
- b. Aktiviteiten in kaart brengen die een bijdrage kunnen zijn tot het oplossen van de urgente problemen in de landbouw in beide landen in het algemeen, en de welvaarts kloof in het bijzonder.
- c. Verwezenlijken van de hiervoor genoemde activiteiten, waarbij landbouworganisaties van beide landen een doorslaggevende rol moeten spelen.
- d. Brede lagen van de bevolking mobiliseren rond dit initiatief, zodat zij geïnformeerd raken en zich bewust worden van de oorzaken van de huidige problemen in de landbouw en de welvaarts kloof in het bijzonder. Maar tevens, met het doel dat men gemotiveerd wordt om een bijdrage te leveren aan de verwezenlijking van de samenwerkingsactiviteiten.

Om een dergelijk actie-onderzoek op te starten moet nog het een en ander aan voorwerk gedaan worden. In grote lijnen gaat dat om drie zaken:

1. Identificeren van boeren (scholen en organisaties) in Nederland en Nicaragua, die aan dit actie-onderzoek willen meewerken.
2. Training van die medewerkers en leden die belast zullen worden met de begeleiding van het actie-onderzoek. De UNAG kan zulk een training verzorgen.
3. Samenstellen van een kernachtig rapport over de landbouw in beide landen, waarin de belangrijkste verworvenheden, problemen en perspectieven naar voren komen.

Kees Blokland, april 1988

Een gedeelte uit de inleiding welke Daniël Núñez hield op 1 februari jl.

... Het thema vraagt mij om nu mijn mening te geven over uitwisseling van ervaringen tussen boeren hier en bij ons; uitwisseling en samenwerking. Op dit moment hebben we als land in de Derde Wereld de meeste ervaring op het terrein van samenwerking en uitwisseling met bijna alle landen in de wereld.

We gaan uit van één filosofie. We maken deel uit van de mensheid. We zijn in feite inwoners van maar één grote republiek en dat is de wereld. Onafhankelijk van taal, kleur en geloofsovertuiging. We behoren tot de mensen, die geloven dat alle wegen naar God leiden. En God is de God van de armen. Alle wegen die ertoe leiden dat de problemen van de arme landen opgelost worden, zijn wegen die naar God leiden.

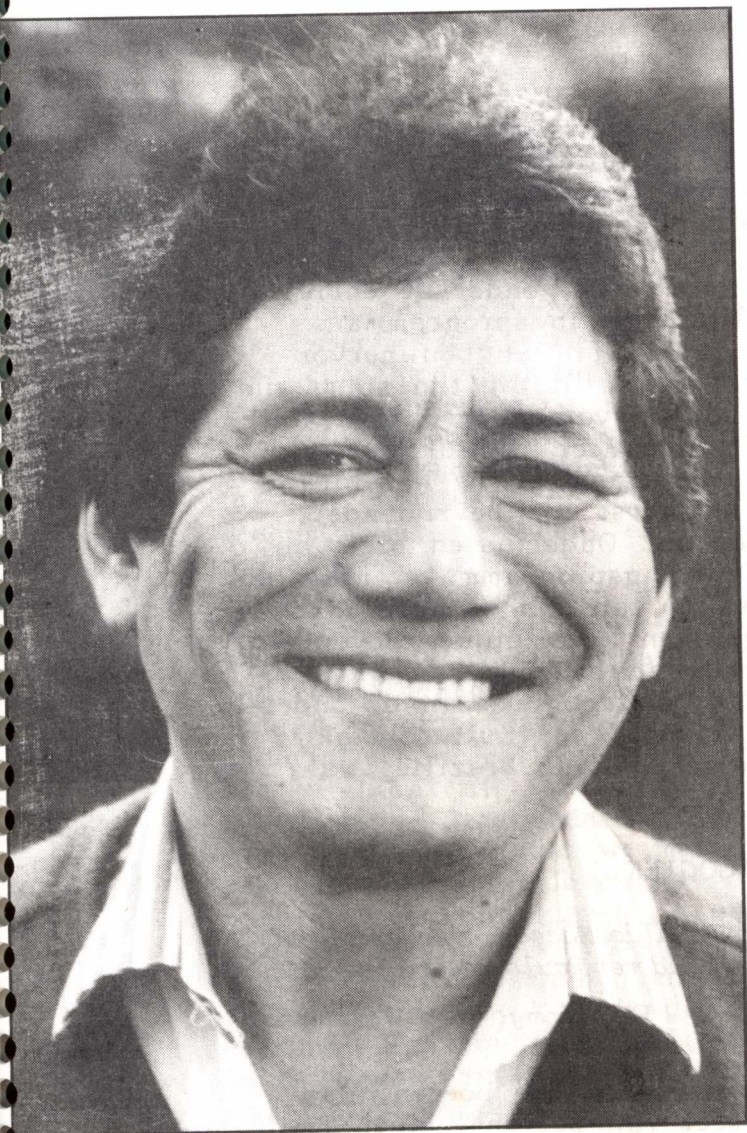
Ook de UNAG, onze organisatie. Wij zijn boeren die academisch gesproken analfabeet zijn, maar we weten politiek gezien heel goed waar we naar toe willen. We hebben een strategie uitgestippeld wat betreft onze relaties. We zullen onze relaties versterken met

West-Europa en deze weg zullen we niet meer kwijtraken. We gaan naar Finland, Noorwegen, Zweden, naar Nederland waar we nu zijn, naar Denemarken, Frankrijk en Italië.

We hechten veel belang aan kontakten met boeren, met producenten uit deze landen. Het is een uitgangspunt geweest om deze kontakten te leggen in Europa. We voelen ons vaak apostels. En er moet mij één ding van het hart. We hebben vaak meer begrip gevonden bij sommige particuliere organisaties dan bij organisaties van producenten in Europa, terwijl die in feite onze collega's zijn. We kregen vaak het gevoel dat de mensen dachten, zou dat nu wel allemaal kloppen wat die staat te vertellen of staat hij ons maar wat op de mouw te spelden. Zouden we onze betrekkingen met andere organisaties niet in gevaar brengen als wij kontakt zoeken met de Nicaraguanen, waarvan ze zeggen dat het communisten zijn? Soms hebben we gewoon maar afgewacht. Het komt allemaal wel. Maar niet alles is 'zwart' geweest. We hebben goede relaties met boeren in Zweden, Finland en in Noorwegen. We hebben al een paar keer gepraat met de organisaties van boeren in Nederland, die een projekt van ons willen steunen via het Ministerie van Ontwikkelingssamenwerking. Maar de beste relaties zijn geweest met het Zweeds Coöperatief Centrum, met HIVOS en de Paulo Freire Stichting uit Nederland, met COOPIBO uit België, met OXFAM uit Engeland, Canada en de V.S., met War on Want in Engeland. We zijn mensen met dromen die uitgekomen zijn en we verliezen niet de hoop dat Derde Wereldlanden met landen in het Noordelijk Halfrond kunnen praten over problemen.

Tussen de landen in het Zuiden en de landen in het Noorden gaapt een enorme kloof, die zo breed is als de oceaan ons scheidt. Een kloof van ongelijkheid. De ontwikkelde landen staan ergens 'boven' en wij ergens ver 'beneden'. We moeten bij elkaar gaan zitten om dit probleem te bespreken, zodat die kloof zich uiteindelijk sluit. Want als die kloof niet gedicht wordt, dan zullen onze kleinkinderen in die kloof verdwijnen en verstikken. We moeten uit de geschiedenis leren en kijken wat er met machtige naties is gebeurd. Wat gebeurde er met het Romeinse Rijk en met andere rijken in de verleden. Wat gebeurde er met Spanje die al de rijkdommen, al het goud uit Latijns-Amerika heeft geroofd. Het kan niet zo zijn dat de één in rijkdom leeft en de ander in ellende. Het kan niet zo zijn dat er in de hemel aparte plekjes zijn voor rijken en armen. Als we gaan slapen, dan kunnen we ons afvragen of we tevreden zijn met deze wereld die we zo nalaten aan onze kinderen. Tot wat leidt ons individualisme? Wat vind ik eigenlijk van God? Daar hebben we het over gehad. Overal wordt er gepraat over wat God inhoudt. Ik herinner me een passage uit de bijbel: 'Dit volk praat over mij, maar bewijst me alleen een lippendienst en eert me niet vanuit het hart'. En een andere passage uit de bijbel: 'Dat ze lauw zijn en eens zal ik ze uit mijn mond spuwen.' We hebben allemaal een grote vraag, zowel de rijke als de arme landen. We moeten ons allemaal afvragen waar het heen moet met de vrede. De buitenlandse schuld van Latijns-Amerika die niet in honderd jaren betaald kan worden al zou de hele winst van de produktie daar aan besteed worden. En de oorlog die gevoerd wordt in het heelal. Daar wordt allemaal geld verspild aan vreemde zaken. Waar leidt dat allemaal toe? Wat laten we achter aan de toekomstige generaties?

Daniël Núñez

Daniël Núñez is geboren in Comalapa in de provincie Chontales in het centrum van Nicaragua. Zijn ouders zijn allebei van boerenafkomst: Adolfo Núñez Sándigo en Cristina Rodríguez Sequeira. Tot 1972 werkt hij samen met zijn broer Alfonso op het land en in de goudmijnen. Vanaf dat jaar wordt hij lid van de Sandinistische beweging en gaat in het verzet. Tot hij in december 1974 gevangen wordt genomen door de Nationale Garde van de diktator Somoza. Nog dezelfde maand komt hij vrij doordat de eisen die het kommando 'Juan José Quezada' stelt tijdens een spectaculaire gijzelingsactie, worden ingewilligd. Vier jaar verkeert hij in ballingschap totdat hij in 1979 terugkeert naar Nicaragua om mee te vechten in het slotoffensief. Tot 1984 werkt hij als directeur bij MIDINRA (Ministerie van Landbouw en Landbouwhervorming) in de zesde regio (Matagalpa en Jinotega). Sindsdien is hij landelijk voorzitter van de UNAG (Landelijke Unie van Akkerbouwers en Veehouders). Zijn broer Alfonso werd op 7 november 1986 door de contra's vlakbij de geboorteplaats Comalapa vermoord.

Paulo Freire *Foto: zie voorpagina*

Paulo Freire werd in 1921 in Recife, in het Noord-Oosten van Brazilië geboren. Van zijn rechtenstudie nam hij geleidelijk afstand en hij begon zich, al begin jaren vijftig, meer en meer te richten op alfabetiseringswerk onder boeren en krottenwijkbewoners in het Noord-Oosten.

Verbonden aan de universiteit van Recife/Pernambuco, voor geschiedenis en pedagogiek, startte hij na 1961, in samenwerking met toenmalige arbeiders- en studentenorganisaties, verschillende cultuurcentra. Door een razendsnelle uitbreiding daarvan over het hele land, droegen deze bij aan de vorming van een brede Beweging voor Volkskultuur (MCP) en de Beweging voor Basisvorming (MEB).

In die periode schreef Freire enkele 'oefeningenboeken' voor alfabetisatie. Een paar cijfers uit die periode: tussen juni 1963 en maart 1964 werden kursussen opgezet voor begeleiders van het alfabetiseringsproces in alle hoofdsteden van de Braziliaanse staten. Alleen al in Rio de Janeiro waren er 6000 deelnemers. De bedoeling was, dat vanaf 1964 jaarlijks 2 miljoen volwassenen betrokken zouden worden bij alfabetisering. Echter, na de militaire coup van 1964 in Brazilië, wordt Freire kort gevangen gezet en

Paulo Freire

uitgewezen. Zijn werk op landelijk niveau wordt aanvankelijk geblokkeerd. Maar nog tijdens de militaire diktatuur wordt het alfabetiseringswerk door MOBREAL (Braziliaanse Beweging voor Alfabetisering) onder de vlag van 'integratie in het ontwikkelingsproces' voortgezet.

Tussen 1965 en 1969 werkt Paulo Freire in Chili, onder de christendemocratische regering van E. Frei. Alfabetiseringsprogramma's worden daar vooral uitgevoerd in het kader van landbouwhervormingen en 'community development'-projecten. Uit die tijd stamt zijn studie 'Pedagogiek van Solidariteit'. Daarop volgen twee jaar van gastprofessoraat in de V.S. Hij schrijft ondermeer 'Kulturele Aktie en consciëntisering'. Vanaf 1970 is hij werkzaam bij de Wereldraad van Kerken in Genève, waar hij voor het eerst zijn bevrijdende pedagogiek meer systematisch op papier zet. Ondertussen blijft hij nauw betrokken bij Chileense consciëntiseringsprogramma's, maar nu onder Allende. Ook volgt hij de toepassing van zijn methode in ondermeer Tanzania, Guinée-Bissau, Angola en Mocambique. Bovendien is Freire in de zeventiger jaren actief in invloedrijke vormingscentra in Parijs en Genève. Hij schrijft dan 'Pedagogiek van de onderdrukten', 'Opvoeding als praxis van vrijheid' en 'Kulturele aktie voor vrijheid'. Medio 1980 keert Freire terug naar Brazilië, waar hij in Sao Paulo werkzaam is.

OPNIEUW DENKEN OVER CRITISCHE PEDAGOGIEK

Een klein gedeelte van het interview dat Donaldo Macedo, verbonden aan de Universiteit van Massachusetts te Bosten, had met Paulo Freire in 1985.

Vertaling: Bram Posthumus.

Macedo:

Als je spreekt over je hernieuwde ontmoeting met de boeren, dan benadruk je de gedachte dat we heel veel van boeren kunnen leren. Zou je dit leerproces wat gedetailleerder kunnen behandelen?

Freire:

Natuurlijk kunnen we veel van de boeren leren. Wanneer ik het over boeren heb, dan leg ik de nadruk op de noodzaak die we hebben om van anderen te leren, in het algemeen: de noodzaak om van leerlingen te leren. Ik heb voortdurend benadrukt dat we van boeren moeten leren, omdat ik ze zie als leerlingen op een bepaald moment in mijn onderwijspraktijk. Wij kunnen een heleboel leren van dezelfde studenten aan wie wij lesgeven. Om dit te laten gebeuren, is het noodzakelijk dat wij het monotone, arrogante en elitaire traditionalisme ontstijgen, waar de leraar alles weet en de leerling niets. Uiteraard moeten we ook onderstrepen dat, terwijl we erkennen dat we van onze leerlingen kunnen en moeten leren (of dat nu boeren, arbeiders in de stad of promovendi zijn), dit niet betekent dat leraren en leerlingen één en dezelfde zijn. Dat denk ik niet. Dat wil zeggen: er is verschil tussen de onderwijzer en degene die onderwijs ontvangt. Dat is een algemeen verschil. Het is in de regel ook een generatieverschil.

De kwestie is ook politiek. Voor mij is het ook ideologisch. Het verschil tussen de onderwijsgever en de onderwijsontvanger is een verschijnsel waar een zekere permanente spanning in besloten ligt, die uiteindelijk dezelfde spanning is, die bestaat tussen theorie en praktijk, tussen gezag en vrijheid en wellicht tussen verleden en heden.

Paulo Freire

Wanneer onderwijzers zich bewust zijn van deze spanning en dit verschil, moeten zij er voortdurend alert op zijn dat zij deze verschillen niet laten verworden tot vijandigheid. Wat we moeten doen, is iedere dag leven met de leerlingen en deze spanning tussen ons het hoofd bieden: een spanning die te verzoenen is. Deze situatie herkennen als te verzoenen en niet vijandig, maakt ons bevoegd als democratische onderwijzers, geen elitaire en autoritaire. Hoe kritischer wij leven (dat is wat ik, in de zin van Giroux, een radicale pedagogiek zou willen noemen), hoe meer wij een radicale en kritische educatieve praktijk ons eigen maken en hoe meer wij de onmogelijkheid ontdekken om onderwijzen en leren te scheiden. Juist de praktijk van het onderwijzen betekent leren voor diegenen die onderwezen worden, en leren, of opnieuw leren, voor diegenen die onderwijzen.

Ik kan anderen beleven in een echte leersituatie waar het voorwerp van kennis een herkenbaar onderwerp wordt, in plaats van bezit. Een dergelijke situatie bemiddelt tussen het herkenbare onderwerp, de onderwijzers en de leerlingen. Het is onmogelijk iemand in deze concrete relatie te beleven en te waarderen als onderwijzer en leerling als ze van elkaars bestaan niets weten en als ze elkaar niet onderwijzen.

Het is langs deze gedachtenlijnen, dat ik gewoonlijk en categorisch naar voren breng dat we moeten leren van de boeren. Als er leraren bestaan, die geloven dat ze nooit iets van hun studenten hoeven te leren, dan kun je je wel voorstellen wat ze zeggen als het gaat om het leren van boeren. Hun elitaire houding schept zo'n grote afstand tussen hen en de boeren en arbeiders, dat ze mijn visies op deze zaak vaak demagogisch vinden, of getuigen van onkunde. Dat zijn ze echter niet. Kort gezegd, denk ik dat bij een juist begrip van het kennisproces, waarbij dit gezien wordt als een sociaal proces (niet slechts een individueel moment dat losstaat van het totale proces), het onmogelijk is onderwijzen van leren te scheiden.

Macedo:

Je wordt vaak gezien als een denker die buiten de status quo werkt. Denk je dat het verlaten van het systeem je denken kritischer en creatiever maakt?

Freire:

Ik heb getracht te denken en te onderwijzen door met het ene been in het systeem te staan en met de andere erbuiten. Natuurlijk kan ik niet volledig buiten het systeem staan als het systeem blijft bestaan. Ik zou er alleen dan helemaal buiten staan als het systeem zelf veranderd zou worden. Maar het wordt niet veranderd, want in werkelijkheid gaat het door zichzelf te veranderen. Dus om enig effect te hebben, kan ik niet in de marge van het systeem leven. Ik moet erin staan. Natuurlijk schept dit een zekere dubbelzinnigheid, niet alleen voor mij, maar ook voor mensen zoals jij, Giroux, Carnoy en Berthoff. Dit is een dubbelzinnigheid waaraan niemand kan ontkomen, een dubbelzinnigheid die deel is van ons bestaan als politieke wezens. Wat is het kenmerk van die dubbelzinnigheid? Tactisch gesproken, hebben wij allemaal een been in het systeem en hebben we het andere been strategisch buiten het systeem. Dat wil zeggen: vanuit het gezichtspunt van mijn droom en doel bevind ik mij strategisch buiten het systeem en probeer ik mijn andere been naar buiten te trekken. En met dat andere been

Paulo Freire

bevind ik mij natuurlijk binnen het systeem. Deze dubbelzinnigheid is vaak riskant. Dat is de reden, waarom veel mensen met beide benen stevig in het systeem blijven staan. Ik ken mensen die soms langzaam proberen hun rechterbeen naar buiten te brengen, maar zij worden onmiddellijk door angst overmand. Zij zien andere mensen die eruit zijn gestapt, gestraft worden. Dit is het geval met Giroux, wiens werk en bezit hem werd ontzegd, omdat hij met zijn rechterbeen duidelijk buiten het systeem was gaan staan. Ik twijfel er niet aan dat de velen die probeerden (en zelfs verklaarden) buiten het systeem te staan, terugholden en de beiden benen weer stevig inplantten, toen ze hoorden van Giroux pijnlijke ervaring. Deze mensen hebben het probleem van hun dubbelzinnigheid opgelost. Zij hebben een traditionele houding aangenomen. Ik bewonder Giroux, omdat hij met zijn rechterbeen buiten blijft staan.

Macedo:

Welk advies heb je voor lezers en lezeressen?

Freire:

Ik heb geen speciaal advies te bieden, maar wel een paar broederlijke suggesties.

Allereerst begin met herlezen. De tweede lezing moet veel kritischer zijn dan de eerste. Dat stel ik voor bij alles wat je leest.

Of het nu een regendruppel is (een regendruppel die bijna zou vallen, maar bevroor, en zo een prachtig kristal geboren liet worden), of het nu een vogel is die zingt, een bus die rijdt, een gewelddadig mens op straat, of een regel in de krant, een politieke toespraak, de afwijzing van een geliefde, wat dan ook. We moeten ons een kritische blik aanmeten, de blik van iemand die aan de orde stelt, die twijfelt, die onderzoekt, die dat leven wat wij leven, wil verlichten.

Mijn voorstel is dat we onze dagelijkse vervreemding in onze greep krijgen, de vervreemding van onze routine, van dingen op een bureaucratische manier herhalen - hetzelfde doen, iedere dag om tien uur, omdat het bijvoorbeeld 'nu eenmaal gedaan moet worden', zonder dat we ons afvragen waarom. We moeten ons leven in eigen hand nemen en beginnen controle uit te oefenen. We moeten trachten op te staan tegen de tijd en onder diens invloed proberen uit te komen.

De bijeenkomst vindt plaats in theater **METROPOLE** te Almere.

Adres:

Metropolestraat 11, Almere Stad (Centrum, bij NS-station)

Telefoon: 03240-39048

Voor treinreizigers:

vanaf Amsterdam-Centraal vertrekt er elk kwartier een trein naar Almere-Centrum. Reisduur: ca. 30 min.

Voor autoreizigers: Via A1 (A'dam-Amersfoort) naar A6 Almere Almere Stad is overduidelijk bewegwijzerd. Centrum aanhouden. Er is een parkeergarage naast het theater.

I.v.m. t.v.-opnamen is de opening precies om 10.00 uur.

Dringend verzoek tijdig aanwezig te zijn.

Toegang en inschrijving mogelijk vanaf 9.00 uur.

INTERCAMBIO

Tijdschrift voor uitwisseling met de Derde Wereld.

Foto's en druk: PFS Doetinchem

Verschijnt 6 x per jaar.

Kosten: losse nummers: f 2,50
abonnement: f 17,50

U ontvangt alle nummers van 1988 per post na overmaking van f 17,50 op postrekening 42214 van de

PAULO FREIRE STICHTING

Onstein 75, 7006 JR Doetinchem
Telefoon: 08340-43743.